

פרק ז

איסור אכילה ושתייה — ביום־הכפורים

איסור האכילה והשתייה

א. יום־הכפורים — אסור באכילה ושתייה¹, ככתוב בתורה²: "בחודש השביעי בעשור לחודש תענו את נפשותיכם", ועוד מקרא כתוב, על יום הכפורים³: "כי כל הנפש אשר לא תעונה בעצם היום הזה ונכרתה מעמיה". ומפי השמועה למדו, איזהו עינוי שהוא לנפש? זה הצום⁴.

ב. נשים — חייבות כאנשים במצוות תענית יום־הכפורים⁵.

[מס' 1234567]

ג. על חיוב קטנים במצוות התענית — ראה פרק י' סעיפים א'–כ'.

ד. איסור אכילה ושתייה נוהג בכל היממה של יום־הכפורים, ביי כיום ובין בלילה⁶.

[מס' 1234567]

1. ש"ע סי' תרי"א סעיף א'. ושתיית מים — אם אסורה מן התורה, כדין משקאות אחרים — עיין שד"ח מערכת יוהכ"פ סי' ג' אות ז', שהביא מהלכות קטנות ח"ב סי' רפ"ב, שדן לומר שאין חייבים מן התורה על שתיית מים כיון שאינם מזינים את האדם, אלא שהביא מהרבה אחרונים שהשיגו עליו והעלו כי דין המים כדין משקאות אחרים שחייבים עליהם מן התורה. וכן בקצה המטה סי' תרי"א סק"א הביא מכמה אחרונים שחייבים על שתיית מים מן התורה, ושכן מפורש בספר המנהיג הלכות צום כפור סי' ל'. ועיין ביביע אומר ח"ב סי' ל"א, שכתב שרוב אחרונים דחו סברת בעל הלכות קטנות הנ"ל, מ"מ כיון שיש מהאחרונים שסייעו לדבריו — יש לצרף סברתו לסניף בלבד כשיש טעמים אחרים להקל. וע"ע שו"ת הרב"ז סי' י"א. 2. ויקרא ט"ז כ"ט. 3. ויקרא כ"ג כ"ט. 4. רמב"ם שביתת עשור פ"א ה"ד, מגמרא יומא ע"ד ב'. חייל יהודי המשרת בצבא של גויים, שניתנה לו הברירה להשתחרר מן הצבא באחד משני ימים אלה: ערב יום־הכפורים, יום־הכפורים. ואם ישרת בערב יום־הכפורים לא יוכל להניח תפילין באותו יום, ואילו אם ישרת ביום־הכפורים לא יוכל להתענות — כתבו האחרונים, שמוטב שישתחרר ביום־הכפורים כדי שיוכל להתענות בו. 5. חינוך מצוה ש"ג. וכ"ה בגמרא סוכה כ"ח ב'. וגר — נאמר עליו חיוב התענית בתורה (ויקרא ט"ז כ"ט): "האזרח והגר הגר בתוכם". ועיין באוה"ח ובתומ"צ שם שביארו למה צריך כאן ריבוי מיוחד לגר. 6. ש"ע סי' תרי"א סעיף

וצריך להוסיף מחול על הקודש באיסור האכילה ושתייה, טרם כניסת יום-הכפורים, וכן במוצאי יום-הכפורים⁷.

כמות ומהות האכילה והשתייה שאסורים

ה. אסור לאכול ולשתות אפילו כל-שהוא ביום-הכפורים⁸, ואיסורו מן התורה⁹. אולם אין חיוב כרת (לעובר במזיד), ולא חיוב חטאת (לעובר בשוגג), אלא באכילה ושתייה בכמות מסויימת בתוך זמן מסויים, וכפי שיבואר להלן.

א'. 7. ש"ע סי' תר"ח סעיף א' וסי' תרכ"ד סעיף א'. וראה למעלה פרק ג' סעיף קכ"ט שיעור התוספת בערב יום-הכפורים. וע"ע בזה: המועדים בהלכה עמוד פ', משנה הלכות ח"ב דף ק"ג ע"א וח"ג סי' פ"ב, ובדברי הראשונים שצ"ק בילקוט יוסף עמוד פ"ה. 8. ש"ע סי' תרבי"י סעיף ה' ומשנ"ב שם סק"י. ואף מי ששכח ובירך על מאכל או משקה ביום-הכפורים — אסור לו לטעום אפילו כל-שהוא, וטוב שיאמר: "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" (ספרים). 9. משנ"ב שם סק"י א. וכ"פ ברמב"ם שביתת עשור פ"ב ה"ג, ומאכלות אסורות פ"ג ה"ו ופ"ז ה"טז ופ"ז ה"יב. ומקורו במשנה וגמרא יומא ע"ג ב', שאפילו חצי שיעור אסור מן התורה. ועיין בספר תוספות יום-הכפורים על מסכת יומא שם, שחצי שיעור שאמרו שאסור, לאו דוקא חצי שיעור אלא אפילו כל-שהוא. וכ"כ בפירוש רש"י בגמרא יומא ה"ל: חצי שיעור — כלומר פחות מכשיעור אסור מן התורה. וע"ע אבני נזר סי' שע"ו, וארץ צבי סי' פ"ח.

והאוכל פחות מכשיעור בסוף יום-הכפורים, ואין שהות ביום כדי להשלים לכשיעור — יש סוברים שאין איסורו מן התורה, לפי שבגמרא ה"ל אמרו, באופן אחד, שטעם איסור חצי שיעור הוא משום ש"חזי לאיצטורפיי" (שמצטרף עם עוד חצי שיעור), וכאן הרי "אינו חזי לאיצטורפיי" שאין שהות ביום להשלים לכשיעור (צ"ח פסחים מ"ד ב', נובי"ת סי' נ"ג וע"ע שו"ת הגרעק"א סי' קנ"ד, חת"ס ח"ו סי' ס"ה, ישועות יעקב סי' תרי"ח סק"א). ויש מי שסובר שאף חצי שיעור ביום-הכפורים בסוף היום — אסור מן התורה (אבני מלואים שו"ת סי' י"ד, ועיין בארץ צבי ה"ל).

והאוכל פחות מכשיעור בערב יום-הכפורים לפנות ערב, ומיד השלים אכילת השיעור בליל יום-הכפורים — יש מי שדן לומר שהאכילה בליל יום-הכפורים מצטרפת לאכילת ערב יום-הכפורים וחייב עליה; וטעמו של דבר, לפי שאיסור אכילה ביום-הכפורים לא נאמר בלשון "אכילה", אלא "תענו את נפשותיכם", וקבלו חכמים שבאכילת "ככותבת" מתיישבת דעתו של אדם "מיתבא דעתיה", אבל באכילה פחות מ"ככותבת" אין דעתו מתיישבת (מסכת יומא ע"ט א'), והואיל וכן הרי אף בהשלמת אכילת "ככותבת" נתישבה דעתו, וחייב עליה (כת"ס או"ח סי' ל"א. ועיין בנין שלמה סי' מ"א, והתעוררות תשובה ח"א סי' רכ"ט). אולם יש שחלקו עליו וסוברים שכל עוד שלא אכל ביום-הכפורים שיעור "ככותבת" המיישבת דעתו — אינו חייב עליה (תורת חיים (סופר) סי' קפ"ז אות ז', בית

כמות האכילה שחייבים עליה כרת או חטאת

ו. מהו שיעור האכילה שחייבים עליה כרת או חטאת – יבואר לפנינו.

ונפקא מינה, לאדם שמותר לו לאכול ביום הכפורים מן הדין, שאם אינו זקוק לכמות גדולה יותר – מאכילים אותו פחות פחות מכשיעור¹⁰, וכפי שמבואר להלן סעיפים קפ"ז-קפ"ט.

ז. האוכל "ככותבת הגסה" – תמר מיובש גדול – חייב¹¹. שיעור זה הלכה למשה מסיני הוא¹², ואינו דומה לשיעור של כל איסורי אכילה שבתורה – שהוא ב"כזית"¹³, הקטן מ"ככותבת", לפי שכל איסורי אכילה נאמרו בתורה בלשון "אכילה", וקבלו חכמים ש"אכילה" הוא ב"כזית" לפחות; אבל החיוב לצום ביום הכפורים, לא נאמר בתורה בלשון איסור "אכילה", אלא בלשון "עינוי", וקבלו חכמים שבאכילה פחות מ"ככותבת" לא מתיישבת דעתו של אדם כלל והרי הוא רעב ומעונה כמו קודם האכילה¹⁴.

ח. השיעור "ככותבת" – שווה לכל אדם, בין לננס ובין לענק¹⁵. לפי שבאכילה כשיעור "כותבת" מתיישבת דעתו של כל אדם רעב, אלא שאדם ענק – מתיישבת דעתו מעט, ושאר כל אדם – מתיישבת דעתו הרבה¹⁶.

ט. גודל "כותבת הגסה" – פחות מעט מכביצה¹⁷ בינונית¹⁸. אלא שנחלקו הפוסקים אם מדובר בכביצה בלא קליפתה או עם קליפתה¹⁹.

י. כמות האכילה למי שרשאי לאכול פחות מכשיעור, ומידתו במידות ומשקלות של זמנינו – יתבאר להלן סעיפים ק"צ-קצ"ב.

אורך זמן האכילה שחייבים עליה

יא. מהו אורך זמן האכילה שחייבים עליה חטאת או כרת – יבואר לפנינו.

שערים ס"י ע"ח, ולחם שלמה ס"י ק"י). 10. ב"י ס"י תרבי"י. 11. ש"ע ס"י תרבי"י סעיף א'. והיינו כשיעור כותבת עם גרעינתה (משנה יומא ע"ג ב' וגמרא שם ע"ט א'). ועיין ביאור הלכה רס"י תרי"ח, שדן מה הדין כשאוכל כותבת עם גרעינתה, שמא אינו חייב מפני שהגרעין אינו מצטרף כיון שאינו ראוי לאכילת אדם. וע"ע בב"ח שם. 12. ש"ע הרב שם סעיף א', ע"פ הגמרא יומא פ' א'. ועיין צפנת פענח קונטרס השלמה לח"ד עמוד ו', שמחדש ששיעור אכילה "ככותבת" – נאמר רק לחיוב כרת וחטאת, אבל לחיוב מלקות – די ב"כזית". 13. משנ"ב שם סק"א. 14. ש"ע הנ"ל. 15. ש"ע הרב הנ"ל, ע"פ הגמרא יומא פ' ב'. ושיעור זה שווה בכל המקומות ובכל הארצות (עיין קצה המטה ס"י תרבי"י סק"ב). 16. ש"ע הנ"ל. 17. משנ"ב שם סק"ב. 18. במשנ"ב

יב. אכילת "ככותבת" שארכה "כדי אכילת פרס" – מצטרפת, וחייבים עליה; ארכה יותר מ"כדי אכילת פרס" – אינה מצטרפת, ואין חייבים עליה¹⁹.

ולפיכך, אדם שאכל כשיעור "ככותבת" בהפסקות, וכגון שאכל מעט והפסיק, וחזר ואכל מעט עד שהשלים לכשיעור "ככותבת": אם יש מתחילת אכילה ראשונה עד סוף אכילה אחרונה "כדי אכילת פרס" – מצטרפים האכילות, וחייב עליה; אבל אם שהה יותר מ"כדי אכילת פרס" מתחילת אכילה ראשונה עד סוף אכילה אחרונה – אין האכילות מצטרפות, ואינו חייב עליה²⁰, לפי שאין דעתו של אדם מתיישבת באכילה מופסקת כזו²¹.

וכן מי שאוכל באיטיות ללא הפסקות, וכגון שפירר את האוכל לפירורים קטנים ואכלם, ועל ידי זה נשתהה באכילתו זמן רב: אם אכל "ככותבת" בתוך "כדי אכילת פרס" – חייב; שהה באכילת ה"ככותבת" יותר זמן מ"כדי אכילת פרס" – אין תחילת האכילה מצטרפת לסופה, ואינו חייב על אכילה זו²².

הני"ל ובשעה"צ סק"ג הביא את שתי השיטות. וע"ע בזה: שערי תשובה שם בתחילת הסימן, כף החיים שם סק"ה, וקצה המטה שם סק"א. ובעיקר קביעות השיעורים – עיין שע"ת סי' תר"ח. ¹⁹ ש"ע סי' תר"ב סעיף ג' ומשנ"ב שם ס"ק ו"ז. ומקור דין זה בתוספתא יומא פ"ד ה"ד וגמרא יומא פ' ב'. והיא הלכה למשה מסיני שאין אכילה מצטרפת לשהייה ארוכה מזו של "כדי אכילת פרס" (פרש"י סוכה מ"ב ב'. וכע"ז בפרש"י פסחים מ"ד א'). ועיין מנ"ח מצוה ש"ג אות ו', שכתב שמדברי החינוך שם נראה שבשהייה "כדי אכילת פרס" – אינה מצטרפת, אמנם בגמרא ובפוסקים מבואר שביותר מ"כדי אכילת פרס" – אינה מצטרפת, אבל ב"כדי אכילת פרס" – מצטרפת.

האוכל ביום הכפורים במשך כל היום פחות פחות מכשיעור ובהפסקות יותר מ"כדי אכילת פרס" – לדעת אחד מהפוסקים, יש עליו חיוב כרת, כיון שלא היה מעונה (מחנה חיים ח"ג סי' ט"ל בשם בעל חתם סופר). אולם יש מי שסבור שאף אם אוכל כל היום פחות פחות מכשיעור – פטור, משום שבאכילה כזו אין דעתו מתיישבת (עיין מנ"ח מצוה ש"ג אות ב' ד"ה ששיעור, וציץ אליעזר ח"ז סי' ל"ב. ועיין במחנה חיים הני"ל שמחלק שכרת אינו חייב, אלא שלא קיים את מצוות עשה של "תענו את נפשותיכם"). וע"ע מפתחות והערות לספר מוצל מאש סי' ט"ז. השווה באכילתו בכוונה שלא יצטרפו האכילות – דינו כדן מי ששוהה סתם לפי תוממו, שאם שהה יותר מ"כדי אכילת פרס" – אין האכילות מצטרפות ופטור (מנחת שלמה סי' כ"א: ולא כספר פתחי עולם. וע"ע בענין זה בספרים: שיירי טהרה ח"ב סי' כ"ג, האלף לך שלמה יו"ד סי' ר"ב, שנות חיים סי' רמ"ב, קצה המטה סי' תר"ב סק"ה ובספרים שצ"ן שם, ועוד. ²⁰ ש"ע הני"ל, משנ"ב שם סק"ז, וחזו"א או"ח סי' ט"ל אות י"ח. ²¹ שעה"צ שם סק"ח. ²² משנ"ב הני"ל סק"ו. ועיין

יג. **"פרס"** – הוא חצי ככר לחם²³, כמות של סעודה אחת לאיש אחד²⁴. ואכילת "כדי אכילת פרס" – פירושו: אכילה באורך זמן אכילת מאכל בגודל "פרס"²⁵.

ונחלקו השיטות, מהו שיעור גדלו של "פרס", שהוא חצי ככר לחם: יש סוברים: כגודל נפח ארבע ביצים, ויש סוברים: כגודל נפח של ביצים²⁶ – במידה מרווחת²⁷, ולא מצומצמת²⁸. ולענין הלכה – ראה להלן סעיפים קצ"ג-קצ"ד.

יד. באיזה מאכל משערים אורך זמן אכילתו של גודל "פרס"? נחלקו בזה הדעות, וכפי שיבואר בהמשך דברינו.

יש שמשערים באורך זמן אכילת פת חטים, כשאוכלים אותו בלפתן בשעה שמסיבים, (שבאופן זה הוא נאכל מהר), והיינו שאם אכל מאכל בגודל "ככותבת" במשך אורך זמן של אכילת "פרס" פת חטים בלפתן, כשמסיבים – חייב²⁹.

יש שמשערים באורך זמן אכילת אותו המאכל שאוכל ביום-הכפורים, כי שיעור "כדי אכילת פרס" – לשיטה זו – לא נאמר באכילת פת או ביצים דווקא, אלא באורך זמן של אכילת אותו המאכל שאוכל, בכמות של חצי ככר שגדלו כנפח ארבע או שלש ביצים³⁰, ומכיון שאין כל המאכלים נאכלים בשהיית זמן שווה, יש שנאכל מהר ויש שנאכל בשהיית זמן יותר, ממילא אין שיעור "כדי אכילת פרס" שווה, ומשתנה בכל מאכל לפי שיעור אכילתו³¹.

טו. באיזה איש משערים אורך זמן אכילתו של גודל פרס? לפי איש שאוכל לאט או לפי איש שאוכל במהירות? נחלקו בזה הפוסקים, וכפי שיבואר בהמשך דברינו.

יש סוברים שמשערים לפי איש זה שאוכל, כמה זמן הוא שווה באכילת "פרס"³².

רמב"ם מאכלות אסורות פי"ד ה"ח. 23. פרש"י עירובין פ"ב ב': "פרס" – מלשון: פרוסה. 24. שם. 25. ראה עוד להלן. 26. ש"ע סי' תרבי"י סעיף ד', ע"פ מחלוקת תנאים במשנה שבמסכת ערכין הנ"ל. 27. והוא אחד מעשרים מכל ביצה (כה"ח שם סק"י"ח). 28. רמ"א בשי"ע שם ומשנ"ב סק"ט. ובכה"ח הנ"ל כתב שלדעת השי"ע אינה במידה מרווחת. 29. שיעורי תורה עמוד ר"ז, ע"פ גמרא ברכות מ"א א' ופרש"י שם. וכ"כ בתשובות והנהגות ח"ב סי' רפ"ט. וכ"כ בחזו"א או"ח סי' ט"ל אות י"ח. ועיין בתשובות והנהגות הנ"ל שלא יוכל לקבוע איזה פת נתכוונו חכמים: עבה או רכה. 30. ראה למעלה סעיף י"ג. 31. עיין מנ"ח מצוה שיי"ג ע"פ הגמרא סוכה מ"ב א' ומג"א סי' פ"א סק"ב, תורת חסד ל"ב, ועוד. וע"ע קצה המטה סי' תרבי"י סק"ד, שהשיג על מי שכתב שמשערים באורך זמן אכילת "פרס" פת שעורים,

אולם רבים סוברים שמשערים באכילת אדם בינוני³³, כמה זמן הוא שוה באכילת "פרס", באכילה בינונית לא מהירה ולא איטית³⁴, כדרך אכילת רוב בני אדם³⁵.

טז. זמן ההפסקות שבין האכילות לאדם שרשאי לאכול פחות פחות מכשיעור ביום הכפורים, ושיעורו לפי שיעור זמניו – יתבאר להלן סעיפים קצ"ג-קצ"ד.

כמות השתייה שחייבים עליה כרת או חטאת

יז. מהו שיעור השתייה שחייבים עליה כרת או חטאת³⁶ – יבואר לפנינו.

יח. השוטה "מלא לוגמיו" – חייב; ולא "מלא לוגמיו" ממש, אלא כדי שיסלקנו לצד אחד בפיו ויראה "כמלא לוגמיו"³⁷, בריוח³⁸. כלומר,

והעלה שמשערים בכל מאכל ומאכל לפי אורך זמן אכילתו. ³² משנ"ב סי' תרי"ח סקכ"א. ³³ בדע"ת סי' תרבי"י סק"ג, הביא מפרש"י סוכה מ"ב ב' שכתב: בכדי אכילת פרס לבינוני, וכתב שמוכח שמשערים באדם בינוני. וכן כתבו שמשערים באדם בינוני: מנ"ח מצוה שיי"ג, תורת חסד סי' ל"ב, וקצה המטה סי' תרבי"י סק"ד. ובחזו"א או"ח סי' ט"ל אות י"ח, הביא מש"כ במשנ"ב [הנ"ל] שבדקים באיש זה שאוכל, וכתב שאין זה אלא אם הוא בינוני, ששיעור פרס אינו בעצמו אלא בבינוני. ובתשובות והנהגות ח"ב סי' רפ"ט, כתב על משנ"ב [הנ"ל] שזוהי פליאה גדולה, וכלשכן אם האיש חולה שבדרך כלל שוה באכילתו זמן רב, אמנם במשנ"ב עצמו הביא, במוסגר, דעת החת"ס שהוא כשיעור תשע דקות, ולפי זה אין משערים באדם עצמו, וברור הדבר שמשערים באדם בינוני. וכן השיג על המשנ"ב בשיעורי תורה עמוד ק"ז, והסתייע מלשון התוספתא (נגעים פ"ז) שכתבו: פרס וכו' בבינונית של כל אדם. ובספרו שערי ציון עמוד ע"א, הביא מחכם אחד שהחזיק בדברי משנ"ב [הנ"ל], ואת דברי תוספתא [הנ"ל] מפרש שמשערים לפי אכילה בינונית של איש זה שאוכל ביום הכפורים, וכן דן לדייק מחיי אדם כלל קמ"ה סעיף ל' וקיצור ש"ע סי' קל"ג סעיף ט"ו, אך בשערי ציון שם דחה דברי חכם זה, והוכיח שפירוש דברי התוספתא אמורים לגבי אדם בינוני, וכן כוונת דברי חיי אדם וקיצור ש"ע [הנ"ל] לשער באדם בינוני, והביא שבעל לפלגות ראובן הביא ראיה מגמרא כריתות י"ג א' שמשערים באורך זמן אכילתו של אדם בינוני. ³⁴ עיין דע"ת הנ"ל, שהביא מפרש"י פסחים מ"ד א' ד"ה ומשנ"ב, שכתב: "שיעורי אכילת איסור וכו' כותבת דיוס הכפורים מצטרפין אכילת השיעור בכדי שהיה זו וכו', אם אין מתחילת האכילה ועד סופה יותר משהיית כדי אכילת פרס באכילה בינונית", וכתב הרי שבאכילה בינונית משערים. ³⁵ עיין תב"ש סי' כ"ג סק"ו, וציין אליו בדע"ת הנ"ל. וע"ע פהמ"ש להרמב"ם כריתות י"ג ב'. ³⁶ ונפקא מינה, למי שמותר לו לשתות ביום הכפורים, שאם אינו זקוק לכמות גדולה יותר – שותה פחות פחות מכשיעור, וכפי שיבואר להלן סעיפים קפ"ז-קפ"ט. ³⁷ ש"ע סי' תרבי"י סעיף ט'. ³⁸ שעה"צ שם סקכ"ז ע"פ הגמרא יומא פ' א'. ועיין פרי"ח

אין צורך שיהיו שני הלחיים של האדם מלאים משקה, אלא די שיהא אחד מהלחיים מלא ובולט, אלא שאז יראה ממילא כאילו שניהם מלאים³⁹. שבשיעור זה מתיישבת דעתו של אדם [צמא] ומתבטל ממנו עינוי הצימאון⁴⁰.

יט. שיעור זה – אינו שוה לכל אדם, אלא משערים "כמלא לוגמיו" של השותה עצמו, כל אדם לפי מה שהוא, הגדול – לפי גדלו, והקטן – לפי קטנו⁴¹. שכך קבלו חכמים שאין דעתו של אדם [צמא] מתיישבת אלא כששותה כשיעור "מלא לוגמיו" שלו עצמו⁴².

כ. "כמלא לוגמיו" באדם בינוני – הוא פחות מרביעית⁴³. ונחלקו הפוסקים מהו גדר "פחות" מרביעית⁴⁴, וכמה שיטות בדבר: א) פחות משהו מרביעית⁴⁵; ב) רוב של רביעית⁴⁶; ג) שני שלישים של רביעית⁴⁷; ד) מעט יותר מחצי רביעית⁴⁸.

ואדם שמידת גופו גדולה ביותר – "כמלא לוגמיו" הוא לפעמים: רביעית, ולפעמים: יותר מרביעית⁴⁹.

ואדם שמידת גופו קטנה – "כמלא לוגמיו" הוא פחות מרוב רביעית⁵⁰, ולפעמים: פחות הרבה מחצי רביעית⁵¹.

כא. כמות השתייה למי שרשאי לשתות פחות כשיעור, ומשקלו במידת זמניו – יתבאר להלן סעיפים קצ"ה-ר"א.

סק"ט. 39. משנ"ב שם סקכ"ה. וכנראה שהכוונה שאם רואים צד אחד מלא, סוברים שכל לוגמו כבר מלא עד שכבר בולט אחד הלחיים. 40. שם סקכ"ג. 41. שייע הנ"ל. 42. משנ"ב שם סקכ"ד. ויש להסתפק אם שיניים תותבות ממעטות את השיעור של "מלא לוגמיו", ובפרט אם עשו אותם רק סמוך ליום-הכפורים; וכן למי שעקרו ממנו שיניים בערב יום-הכפורים, אם תיכף גדל השיעור של "מלא לוגמיו" בגלל זה, אשר כל טעם של שיעור "מלא לוגמיו" הוא משום שבכך מתיישבת דעתו, ולכאורה לא מסתבר שתיכף ומיד משתנה התיישבות דעתו של האדם (ששי"כ פלי"ט הערה ע"ה בשם הגרש"ז אויערבך שליט"א). 43. שייע סי' תרבי"י סעיף ט', ע"פ גמרא יומא הנ"ל. 44. עיין בר"ן יומא שם שנסתפק בזה. 45. פר"ח המובא בשעה"צ סקכ"ח לדעת השי"ע, ובמשנ"ב שם סקכ"ו כתב שכן משמע בשי"ע הנ"ל שהוא קרוב לרביעית. וכ"כ בשד"ח סי' ג' אות ז' לדעת השי"ע. ובדעי"ת על שייע הנ"ל כתב כן בשם הרמב"ם בפיהמ"ש פ"ט מ"ז ותיו"ט שם. 46. משנ"ב הנ"ל משי"ע סי' רע"א סעיף י"ג. וכ"כ בשו"ת הגרעק"א סי' קנ"ד, וצמח צדק על משניות יומא דף ס"ט ע"ד. 47. בחינך מצוה שיי"ג כתב שהוא "כביצה" וכתב בשיעורי תורה סי' ג' אות ל"א שהוא שני שלישי רביעית. ועיין בביאור הלכה סי' רע"א סעיף י"ג ד"ה של רביעית, שדן לומר כן, לפי מה שבדק בכמה אנשים בינונים. ועיין מנ"ח שם, ושד"ח הנ"ל. 48. דגמ"ר על שייע הנ"ל ומובא בשע"ת שם. וכ"כ במט"א שם סעיף ט', לפי מה שמגיה דבריו בשיעורי תורה הנ"ל. 49. משנ"ב

אורך זמן השתייה שחייבים עליה

כב. אורך זמן שתיית "מלא לוגמיו" שחייבים עליה – נחלקו בה הפוסקים, ושתי שיטות בדבר, וכפי שיבואר בהמשך דברינו.

שיטה ראשונה: שיעורו – "כדי שתיית רביעית", ולפיכך אדם ששתה כשיעור "מלא לוגמיו" בהפסקות, וכגון ששתה מעט והפסיק, וחזר ושתה מעט עד לכשיעור "מלא לוגמיו": אם יש מתחילת שתייה ראשונה עד סוף שתייה אחרונה "כדי שתיית רביעית", או פחות מכך – מצטרפים השתיות וחייב עליה; אבל אם שהה יותר מ"כדי שתיית רביעית" מתחילת שתייה ראשונה עד סוף שתייה אחרונה – אין השתיות, מצטרפות, ואינו חייב עליהם⁵². וכן מי ששתה באיטיות ללא הפסקות, ושהה יותר מ"כדי שתיית רביעית" – פטור⁵³.

שיטה שניה: שיעורו: "כדי אכילת פרס"⁵⁴, ולפיכך אם שהה בשתיית "כמלא לוגמיו" משך זמן "כדי אכילת פרס", או פחות מזה – חייב; שהה יותר מזה – פטור⁵⁵.

כג. כל משקה משערים לפי אורך זמן שתייתו של רביעית מאותו המשקה שישתו ביום-הכפורים⁵⁶.

והשותה ביום-הכפורים משקה חם שנאלצים לשתותו באיטיות – דן אחד מהפוסקים, אם משערים אורך זמן שתיית רביעית לפי שתיית משקה זה כשהוא חם, או לא – ומסיק שהולכים בזה לחומרא⁵⁷. **כד. אורך זמן שתיית רביעית – משערים באדם בינוני⁵⁸, וכדרך שתיית רוב בני אדם⁵⁹.**

כה. זמן ההפסקות שבין השתייות לאדם שרשאי לשתות פחות מכשיעור, ושיעורו לפי שעון זמנינו – יתבאר להלן סעיפים ר"ב-ר"ג.

סי' תרבי"י סקכ"ז. 50. שם. 51. שיירי מנחות על מנחת פתים סי' תרבי"י. 52. ש"ע סי' תרי"ב סעיף י', בדעה ראשונה. וכתב בביאור הלכה שם, שמוכח מזה כי מה ששהה בשעת השתייה הוא בכלל השיעור, ואין צריך שיששה שיעור שתיית רביעית בין שתייה לשתייה, אלא כל ששהה בין השתיות והשהיות יותר מ"כדי שתיית רביעית" – פטור. 53. ביאור הלכה הנ"ל. 54. ש"ע הנ"ל, בדעה שניה. ומהו אורך זמן של "כדי אכילת פרס" – ראה למעלה סעיף י"ג ולהלן סעיף קצ"ד. 55. והלכה כדברי מי משתי שיטות הללו – ראה להלן סעיפים ר"ב-ר"ג. 56. תורת חסד הנ"ל. וראה למעלה סעיף י"ד. 57. תורת חסד הנ"ל. 58. תורת חסד סי' ל"ב. וראה למעלה סעיף ט"ו לענין שיעור אורך זמן אכילה, שהובא ממשנ"ב שמשערים לפי אורך זמן אכילת "פרס" של איש זה שאוכל ביום-הכפורים, אלא שרבים מהפוסקים חולקים וסוברים

צירוף מאכלים ומשקאות לשיעור אחד

לדבר ששם
אוצר החכמה

- כו. כל המאכלים מצטרפים זה עם זה להשלים לשיעור "ככותבת"⁶⁰.
- כז. כל המשקים מצטרפים זה עם זה להשלים לשיעור "כמלא לוגמיו"⁶¹.
- כח. מאכלים ומשקאות – אינם מצטרפים⁶², וכגון אחד שאכל מאכל פחות מ"ככותבת" ושתה משקה פחות מ"כמלא לוגמיו" – אין המאכל והמשקה מצטרפים יחד לחייב את האיש, לפי שאין דעתו של אדם מתיישבת בכך⁶³. ומי שמותר לו לאכול ולשתות ביום-הכפורים פחות משיעור – אינו צריך לשהות בין אכילה לשתיה, לפי שאינם מצטרפים יחד⁶⁴.
- כט. שרה פתו ביין או במים – מצטרף היין או המים לפת⁶⁵.
- ל. אכל ושתה בבת אחת – אין האוכל והמשקה מצטרפים יחד⁶⁶.
- לא. אך מקצת המשקה שנבלע בתוך האוכל שבפה – יש להסתפק אם חשוב כמכשיר את האוכל, שדינו כאוכל, ומצטרף עמו כמבואר להלן⁶⁷.

הגדרתם של מאכלים ושל משקאות

לב. הגדרתם ומהותם של מאכלים ושל משקאות – דנו עליהם הפוסקים לגבי סוגי מזון שונים, האם נחשבים כמאכלים, ששיעורם להתחייב עליהם ביום-הכפורים – "ככותבת", ומצטרפים למאכלים אחרים לשיעור זה; או דינם כמשקאות ששיעורם להתחייב עליהם – "כמלא לוגמיו", ומצטרפים עם משקאות אחרים לשיעור זה. לפנינו כמה פרטי דינים בעניין זה.

לג. כל דבר שבא להכשיר האוכל – חשוב כאוכל, ומצטרף עם האוכל להשלים לשיעור "ככותבת"⁶⁸, וכגון מלח שעל הבשר⁶⁹, וציר שעל ירק⁷⁰.

שמשערים לפי אכילה של אדם בינוני. 59. ראה למעלה הערה 35. 60. שייע סי' תרי"ב סעיף ב'. 61. שייע הנ"ל סעיף ט'. 62. שייע הנ"ל סעיף ב'. 63. משני"ב שם סק"ה. 64. משני"ב סי' תרי"ח סק"א. 65. משני"ב סי' תר"ב סק"ד, (ועיין משני"ב סי' ר"י סק"א ושעה"צ שם סק"ז). ועיין שד"ח מערכת יוהכ"פ סי' ג' אות י"ט שכתב, פת בחצי "ככותבת" ששרה בחצי "ככותבת" יין ונבלע היין תוך הפת, והרי יש בין שניהם "ככותבת" שלימה, אך הפת עצמו לא נתפח כל כך לשיעור "ככותבת" – אם חייב על זה. ומסיק שחייב, וציין לכמה ספרים שדנו בזה. 66. ששי"כ פלי"ט הערה ס"ו, בשם הגרש"ז אויערבך שליט"א. 67. שם. 68. משני"ב סי' תר"ב סק"ד. 69. שייע סי' תר"ב סעיף ב'. ואפילו כשהמלח כבר נמס ונהפך למים – נחשב כאוכל ומצטרף לבשר (ערוך השלחן שם סעיף ב'). 70. שייע הנ"ל. ועיין קצה המטה